

Ivan Fuček

KVALITETA LJUBAVI KAO PREDUVJET KVALITETE MIRA

Bitna dimenzija bračno-obiteljskog života

Pitanje ovog binoma — ljubav - mir - u braku i obitelji više je nego složeno. Obitelj je odraz, točnije, prva žrtva onoga što je u pozadini. A u pozadini je stanje današnjeg morala koji se najprije odražava u braku i u obitelji. Da bismo pod tim vidikom razumjeli tu prvu ćeliju ljudskoga života, trebalo bi poći u ove pozadinske temelje. No nije dovoljno dati samo neko svjetlo, trebalo bi postići da se barometar ljubavi i mira u braku i obitelji podigne barem za koji stupanj više.

Na kojem stupnju iznad ledišta se nalazi *ljubav* između muža i žene, roditelja i djece, djece i roditelja? Ima li nešto što tu ljubav pali, podržava, osvježava i drugo što je hladi, ruši i razara? *Mir* je plod ljubavi: kakva ljubav, takav mir. „Visoki napon” ljubavi, visoko uzdignuti mir. Srušena ljubav, sružen mir. Ako se bez ljubavi ne može živjeti, ne može se živjeti ni bez mira. Nemir ili rat u obitelji posljedica su mrtve ljubavi ili preokreta ljubavi u mržnju, a to stvara stanje iz kojega treba pobjeći. Mnogi misle da je „završetak rata” samo u rastavi. Ipak svaki od partnera i dalje nosi sebe s istim problemima koje se nije potrudio riješiti u prijašnjem braku. Nova će veza vjerojatno bolovati od istih slabosti, zapravo jednake hladnoće, možda u humanijim, opreznijim, diplomatskijim oblicima, jer su partneri poučeniji prijašnjim iskustvom. Sada nastoje biti više *fair*, ali prava ljubav, zrela, u punom darivanju i punoj nesebičnosti, davno se je „odselila” od tog para.

Obitelj kao osnovna ćelija društva prvo je odgajalište za ljubav i prvo mjesto mira. Nema li tu mira, nema ga ni u široj zajednici: narodu, državi, svijetu. Na žalost, ratno je stanje u mnogim obiteljima, zato je i ratno stanje u svijetu. Nepovjerenje među partnerima, među članovima obitelji, znači nepovjerenje među narodima, blokovima. Utopija je ravnotežom obrane spasiti ljubav i mir u obitelji, utopija je ravnotežom atomskog naoružanja spasiti mir u svijetu. Abortus i nuklearno naoružanje: abortus je znak razorene ljubavi i mira u obitelji, jer nikada nijedan abortus nije izvršen zbog toga što je dijete bilo željeno i voljeno; naoružanje je pak znak nepovjerenja i straha. Nijedan rat nikada nije nastao zato što smo se zaista voljeli. Abortus i atomsko naoružanje, dakle, danas su dva najopasnija neprijatelja mira. Abortus unutar obitelji i na državnome planu, nuklearno naoružanje u planetarnim i međuplanetarnim razmjerima. Mir je užasno ugrožen jer se ljubav ohladila, ili je nema, ili se pak pretvorila u nepovjerenje, čak mržnju.

No, pođimo od temelja prema višim katovima, hoću reći, ocijenimo čvrstoću temelja na kojima počiva obitelj, društvo i sve stoje čovjek stvori, da bismo uz mogli razmotriti stabilnost samog braka i obitelji, pod vidikom ljubavi i mira. Zapravo se spuštamo na temelje morala i moralnog života, najprije bračnih partnera i njihove obitelji, što se onda može primjenjivati i u širim razmjerima.

Što narušava ljubav i mir u temeljima?

Počet ću s dva slučaja. Prigodom posljednjeg posjeta Saveznoj Republici Njemačkoj, Majka Terezija (76), nobelovac za mir i „Anđeo Kalkute” - kako je nazivaju - 12. srpnja 1986., nakon mise u isusovačkoj crkvi u Mannheimu, što ju je prenijela i njemačka televizija, usudila se istaknuti da kršćanska ljubav *počinje* u obitelji u vlastitoj kući. Ne biti *željen* i ne biti *voljen* najopasnija je bolest našega vremena. Pobačaj je „uništenje mira”, gotovo je vikala, što nije njezin običaj.

Prije mnogo godina bio sam svjedok jedne svađe između muža i žene. „Taj me je natjerao da sam pet puta morala pobaciti”, upre prstom na muža i brižnu u plač, dok on poniknu glavom više nije smogao riječi. Jedini sinčić od 13 godina činio mi se već posve izvan normale dječaka te dobi. Jedno mi je bilo jasno: iz te se obitelji već davno odselila ljubav, a s njome sloga i mir; tu vlada teško ratno stanje. Negdje još kakav interes drži ih na okupu.

Svjetski pokret „For Life” — za život, i onaj drugi „Against Nuclear Wear” - protiv nuklearnog rata vrlo su si bliski. Jedan i drugi štite život, ljubav i mir. Jedan i drugi uzdižu kvalitete čovječnosti. „For Life” želi u prvome redu štititi nerođeno dijete i njegova prava od vlastitih roditelja koji ga osuđuje na smrt. Takvi roditelji nisu ni opazili da su time osudili na smrt i obiteljski mir, dok je ljubav već prije umrla, jer ljubav nikad ne ubija. „Against Nuclear Wear” bori se za mir u svijetu, ne dopušta atomsko naoružanje i traži odbacivanje ne samo atomskog, nego i svakog oružja, u punoj brizi da ovaj i ovakav svijet preživi. Nakon Černobila zapadni svijet postavlja pitanje uporabe atomske energije uopće, jer njome ne može upravljati izađe li iz određenih okvira.

Dakle, abortus i nuklearno oružje dva su danas najveća neprijatelja života na planetu, dva najveća neprijatelja mira, dva precizna pokazatelja — kao na barometru — do kojeg se stupnja spustila ljubav među partnerima, roditeljima, u obitelji, u državi, u svijetu.

Ali da bi se stiglo do odluke o svjesnom i slobodnom izvršenju abortusa (a danas se na svijetu učini od 50 do 70 milijuna godišnje), da bi se došlo do idiotske ideje da ćemo ravnotežom eksploziva očuvati mir u svijetu (a danas je eksploziva toliko da stotine puta može uništiti sav život na planetu), negdje je nešto u *temeljima srušeno*, čak *ono* što utemeljuje samu ljubav i mir.

Nalazimo se u *krizi* morala, ali moralna instanca pojavljuje se u obliku *negodovanja* i novog *skandaliziranja*: sablažnjavaju se nad liječnikom koji zbog prigovora savjesti neće izvršiti abortus; sablažnjavaju se što se maloljetnicima govori protiv kontracepcija; sablažnjavaju se ako još neki mladić ili neka djevojka polaze na plažu bez prijateljice, odnosno prijatelja; sablažnjavaju se ako neki par sklapa brak a da prije nije, ne samo imao predbračne odnose, nego nije bar neko vrijeme zajedno živio, recimo, od dvije do pet godina; sablažnjavaju se ako još neki mladi par želi ostatu zajedno s roditeljima... Ima *negodovanja protivnih smjerova*: viču protiv abortusa, a gomilaju kapital na račun nezaposlenih; bore se protiv ekonomskog liberalizma, ali dopuštaju svaki seksualni liberalizam. Doduše, negodovanje nije moralni sud, ipak jest *nešto od* morala, pa makar i u obrnutom smjeru, u karikaturi.

Tako se, npr. mladi koji žive zajedno prije braka trude da dokažu kako je njihova ljubav „više tipa”, „kvalitetnija” od one njihovih roditelja koji su se vezali institucijom braka. No kako uvjeriti baku daje ta veza autentičnija, dublja, stvarnija i bogatija od one što je ona proživjela s djedom? „Budući da Mariju volim, ne ženim se

njome: poštujem njezinu slobodu..." I baka se čudi, roditelji se ljute, ali, u krajnjoj liniji, toleriraju, društvo zagovara, a mladić koji se tako brani jasno izriče svoje vrlo konfuzno shvaćanje ljubavi. To mladićevo shvaćanje nema nikakve veze s kršćanskim shvaćanjem oblativne zrele ljubavi, o kojoj tako iscrpno govori papa Ivan Pavao II.

U tom smislu misle i mnoge grupe homofila i homoseksualaca koji danas traže svoja „prava“, zakone koji će štititi njihovu „ženidbu“, organizacije, ljetovanja, okrugle stolove, čak nastupe na TV u smislu propagande. Slično je i s 343 žene feministkinje koje se, obilazeći Parizom, hvale svojim abortusima uz parolu: „Ženskoj maternici pripada apsolutno pravo da kontrolira svoje produkte.“ Ili s onim feministkinjama s rimskih ulica koje su nedavno nosile golemi natpis i izvikivale: „Imam pravo dati svoje dijelo kome hoću.“ Mnogi mladi odbacuju „dogmu“ zaposlenja u ime *vrijednosti* slobodnog vremena i spontane „kreativne kulture“. Sve više njih odbija služiti vojsku, plaćati bilo kakve takse ili porez itd.

Nekad su takvi bili „rubni“, negdje na zavojima društva, danas žele postati *većina*, ako i ne još brojem, onda težinom koju im daju sredstva javnog pripočavanja. Tako je ono što je nekad bilo malovrijedno danas dobilo građansko pravo, dapače, postaje vodeće, kao novi normativi. Mass-media silno utječu, pa oni rubni danas postaju modeli, ideali, zvijezde, a modeli od jučer - s linije kreposti, borbe za visoke ideale i moralne vrijednosti — bačeni su u ropotarnicu kao nešto zardalo i više neuporabivo. U toj su situaciji čak i pobožni katolici, čak i svećenici izgubili orijentaciju, pa se neke moralno-vjerske teme više ne čuju u našim crkvama.

Jedni su uvjereni da je svaka promjena gubitak, da svaka kritička moralna analiza potkapa cijelu zgradu. Njihov je stav ne ulaziti u probleme kao što su masovna *separacija* između plodnosti i seksualnosti, *zaposlenost žene*, *demografska* eksplozija trećeg svijeta, *svjetska* politika i ekonomija... Oni su čvrsto usidreni u način mišljenja od jučer. Ono je bilo pravo. Djecu odgajaju onako kako su i sami bili odgojeni, tj. na način kako mladi danas više ne žive i neće živjeti. Pa ako ih učiteljstvo Crkve poziva da prošire svoje vidike (*Gaudium et Spes*, *Populorum Progressio*, *Octogesima Adveniens*, *Redemptor Hominis*, *Laborem Exercens*), kao da ne čuju. Oni radije slušaju prošle pape jer ih oni ne uznemiruju pitanjima aktualnosti. Čak je i riječ „aktualnost“ sumnjiva. Moral se ne mijenja: ono što je bilo pravo i dobro jučer, to je i danas. Naravni zakon ostaje. Sve je ostalo popuštanje duhu svijeta i srljanje u propast.

Drugi, naprotiv, trče naprijed ne brinući se za ono jučerašnje, čak ni za sadašnje. Svjesni su promjena vrijednosti, puni straha da ne zakasne za svijetom, postaju borbena ikonoldastički raspoloženi, kadšto i nervozni, i razjareni u utrci za modernim. Oni proklamiraju *nove* etičke sudove: „vjernost“, pa i u braku, to je za statičko društvo, za one epohe kada se vrijeme bilo zaustavilo; „brak“ je izmišljotina strukture patrijarhalnog društva s namjerom da se sačuva baština; „poslušnost“ je opijum da se zajamči moć onih na vlasti itd. Dakle, novi moral? Sigurno! Treba se osloboditi svih otuđenja prošlosti, koje su katkad čak bila zaogrnuti plaštem kreposti. Čovjek se mora osloboditi svih izvanjskih zaštita, zakona, pravila: on je sam sebi moralno načelo — „autos nomos“ (na drugi se način izvikuje stara Fichteova i Kantova autonomija). Čak citiraju Pascala: „Pravi moral fućka na moral.“ A znadu i za Augustinovu: „Ama et fac quod vis“ — ljubi i čini što hoćeš. Vrlo su glasni, slijedeći neke egzegete, da u evanđeljima nema ništa od morala, čak da su, naučavajući moral, popovi izdali Evanđelje kako *bi* učvrstili svoje položaje; zapravo vratili su se na Mojsija i ponovno su uspostavili zakon koji je Krist oborio. Doduše, oni ne citi-

raju onu Kristovu: „Tko dokine jednu jotu iz zakona, najmanji će se zvati u kraljevstvu nebeskom” (Mt 5, 18–19). Ne govore više o Govoru na gori kao o proklamaciji novoga čovjeka i si.

Eto nas, tu smo, danas u tome sekulatističkom potrošačkom društvu. Zabranjeno je išta zabraniti. Nije dopušteno vladati se drukčije negoli svi oko mene. Sramotno je biti „bijela vrana”. Kršćani se moraju posve utopiti u ovaj i ovakav svijet, jer su ionako izgubili sve šanse sa svojim moralom. Sama riječ „moralka”, budući daje opterećena prošlošću, umrla je i već smo je pokopali, pa je uskrsnula stara grčka riječ „etika”. Moralka je odviše zabranjivala: „ne laži”, „ne kradi”, „ne čini preljuba”... Ali se ovdje ne radi o riječi, nego o borbi protiv morala. Kako danas uvjeriti mlade da su seksualni čini dopušteni samo u zakonitom braku? U ime čega, ako su ti mladi daleko od smisla objave? Kako mladima dokazati da je svetkovanje Dana Gospodnjega zapovijed „pod težak grijeh”? Čak da je istu zapovijed potvrdio i Drugi vatikanski sabor? Što je danas još moralni *indikativ*, a što *imperativi*? Pa još k tome totalna rastava između vjere i morala, jer da se transcendentalno tiče vjere, a kategorijalno, i samo to, morala. Sve u svemu, *stvari ne idu dobro*. Znači li to pokopati moral? Jasno se, doduše, vidi što to narušava ljubav i mir u obitelji, u državi, u svijetu, ali ostaje tisuću neriješenih pitanja. Da li ih ostaviti ovako neriješena, jer je i to moderno, ili ipak pokušati dati barem neke aspekte za njihovo rješavanje?

Što izgrađuje ljubav i mir u obitelji?

Ovaj odsjek zahtijeva malo više pažnje. Uostalom, radi se o sintezi onoga što, inače, kao kršćani oduvijek znamo.

U jednom se smislu smije, može i mora kazati da je ljudski moral mrtav (u čovjeku, u obitelji, u društvu), da će ostati mrtav, čak, gledajući s našega, kršćanskog stajališta, da i mora ostati mrtav, jer drukčije ne može biti. No, velim, samo u *jednom smislu*, i to vrlo određenom: ukoliko, naime, čovjekov moral sam po sebi ne donosi i nije kadar donijeti *spasenje* nikome, ni pojedincu, ni partnerima, ni obitelji, ni čovječanstvu. Tu je nekad bila velika zbrka pojmova: odgojiti djecu da budu „dobra”, dati ih u sjemenište ili u kakav odličan odgojni zavod — i time smo ih učinili odličnim ili dobrim kršćanima, osigurali im vječno spasenje. Na žalost, moral *kao takav* nikome ne može donijeti spasenje. Moral treba daje podignut na višu stepenicu, da je ugrađen u nešto *više*, u nešto *što* onda donosi vječno spasenje. Dakle, moral će živjeti dok čovjek bude čovjekom, ali je mrtav ukoliko *sam po sebi* nije kadar nikoga spasiti.

„Ivane, zašto živiš s tom Andrejom?” „Ali, tata, tako mi je ugodno.” Tata će imati grdnoga posla prije nego sinu dokaže da prava ljubav daleko nadvisuje vidik ugone. Sin je, međutim, sveo sve na ugodu. *Osobno* nije dozreo da se izdigne iznad vidika ugone. *Društveno* je podržavan u svojem stavu, i samo s velikim naporom shvatit će očev stav. Svi Ivanovi prijatelji rade tako, mass-media to podržavaju, sav kulturni ambijent — od filma i literature do kazališta — govori protivno onome što tata kaže, jer moralne se instance, u onoj mjeri u kojoj se udaljuju od temeljnih imperativa ljudskoga života, uronjene u taj hibridni društveno-kulturni amvijent, zaraže elementima koji su više-manje strani ispravnim moralnim zahtjevima, čak ih prevrnu, pa ono što je jučer bila krepost, danas je za podsmijeh.

Spasenje sina Ivana, spasenje oca i majke, spasenje obitelji, život u punini *moral kao takav* ipak ne može dati, donijeti, osigurati. Spasenje (ili propast) koje se već

sada događa u Ivanovu i u očevu srcu, koje se odvija svakoga svjesnog slobodnog trenutka u tajanstvenom dijalogu između Boga i osobe čovjeka, jest *dar*. Bog se čovjeku dariva, samopriopćuje na transcendentan i milostan način (K. Rahner). Bog ne dariva nešto od sebe, nego *vlastiti život*. Taj apsolutno nezasluženi Božji dar čovjeku neizmjereno nadilazi sam moral. Bog prijateljuje s čovjekom na razini *svojega* božanskog života. To moral nije kadar dati, čak za to i ne zna. Stoga je čovjekov moral, Ivanov i očev moral, moral obitelji samo *sluga*, siromašni sluga. Neka Ivan definitivno napusti Andreju, neka postane uzoran mladić, ostane li samo na razini morala, to ga neće spasiti. Moral je po sebi nesposoban služiti milosti. Dar je Božji što on to ljudsko sredstvo - kao stoji moral - prihvaća, uzdiže ga i osposobljava da *služi* milosti. Ako sada Ivanov moral počne služiti milosti, tada je Ivan na pravome putu.

Primjer jasno govori o procesu *hominizacije*, očovječenja. Ivan je, okanivši se Andreje, postao više čovjek, s vremenom je postao i dobar mladić; hominizacija, naime, i jest taj proces da čovjek postane sve više čovjek. Ali to nije dovoljno. To nije svrha. Svrha je *divinizacija* ili *oboženje* čovjeka. Hominizacija ima kao svrhu divinizaciju. To znači da se moral propinje da od čovjeka načini pravoga čovjeka, moralnog čovjeka, ali bez milosti nikada čovjek neće postati ni čovjek, a kamoli *dijete Božje*. Ivan treba da postane dijete Božje, *pravo* dijete Božje. Bog je taj koji već djeluje u Ivanovu srcu. A djelovat će još više ako se Ivan bolje otvori Bogu. Dakle, Bog je glavni činitelj u toj preobrazbi. Oboženje čovjeka, biti dijete Božje, to je *svrha* svakoga moralnog i vjerskog odgoja; to je Božje djelo, budući da se čovjek otvorio Bogu.

Divinizaciju čovjeka Bog ne izvodi *in distans* — izdaleka, ne tako da nam ne bi dao i blizak konkretan primjer kako treba živjeti taj ljudski i Božji život ovdje na Zemlji. Utjelovio se, postao je čovjekom, jedan od nas, da nam pokaže *pravi život* (sv. Ignacije). Htio je doći unutar obitelji da istakne gdje je kolijevka ljudskog i Božjeg života, prave ljubavi — mira. Slušao je majku i oca — osobe neizmjereno niže od sebe. Moralno primjerno obavljao je kućne i zanatske poslove, bio je zadovoljan siromašnim uvjetima nazaretskog ambijenta. Radio je kasnije s ljudima svake vrste, staleža i dobi. Poučio nas je o svim moralnim vrednotama: „Tko će me od vas optužiti za grijeh?“ „Sve je učinio dobro.“ Isus je vršio moral, primjerno, idealno u običnim dužnostima. Taj je moral bio ugrađen u trajni dijalog s Ocem i odatle je primao svoju motivaciju: povlačio bi se na noćnu molitvu, znao bi probdjeti noći, postio je ne samo oni 40 dana, bio je napastovan da se prikloni ugodnome, laganom. No on je *trajno s Ocem*. Evo, to je put i za sina Ivana, i za njegovu oca, put njihove i svake obitelji. Ali to je i *norma*. Prvi koji su Isusa slijedili bili su upravo članovi vlastite obitelji: Marija i Josip. Ipak je to drukčije, zar ne, negoli kada se kaže: „Ovi naši susjedi, ateisti, dobri su... Bolji su od nas! Kad bismo barem bih kao oni...!“ Ili: „Doduše, naša se kćerka rastala od zakonitog muža i sada živi s drugim. Ali on je tako dobar čovjek, bolji je od našega zeta!“

Može li se, prema tome, reći da je kršćanski moral jedini moguć? Upravo takav *kristovskil* Podcjenjuje li taj moral ostale čovjekove napore? Ne podcjenjuje! Ali, de facto, gdje god je na djelu pravo ljudsko nastojanje, traženje kako bi se što bolje ostvario ljudski i obiteljski život, da se ostvare autentične vrijednosti, ljudska prava, dužnosti..., takva nastojanja, bez sumnje, imaju u sebi nešto što *ih* neizmjereno nadilazi, što neizmjereno nadilazi samog čovjeka i njegove mogućnosti. To je ljudski moral koji je *otvoren* prema *nečemu* što on sam sebi ne može dati. Zato je dobrota onih

ateista, iako nije dovoljna po sebi, ipak otvorenost za milost. Dobrota onoga koji sada živi s vašom kćerkom, jednako tako.

Taj je moral otvoren kao cvijet suncu, upravo je otvoren djelovanju Duha Svetoga, koji od Ivana, od njegova oca, od njihove obitelji, od sinova Adamovih, od tog pitekantopusa koji se osovio na noge čini da budu *djeca Božja*, i za vrijeme i za vječnost. To, dakle, izvodi Duh Božji, a ne moral kao takav. Dopustiti da nas Duh Božji oblikuje, usavršava, da svakim danom sve više rastemo u tome „biti Božje dijete“, to je, eto, *konkretni cilj* za svaki dan, za danas i za sutra, u ovom životu i u vječnosti. Ivan, nakon više godina rada na sebi, nakon molitava, postova, svladavanja, primanja sakramenata, pohađanja svete mise, nakon ozbiljnog nastojanja da bude i da živi kao Božje dijete — slijedeći Kristov primjer i način — postao je odličan čovjek, odličan kršćanin, nadvisio je roditelje, on je zreo i sposoban pravo ljubiti, osnovati primjernu kršćansku obitelj. Dakle, tu je nešto kudikamo više negoli biti „dobar čovjek“, „dobar sin“, „primjeren građanin“. Sada je ovo „dobar“ uključeno i organski srašteno u jednu cjelinu s onim „dijete Božje“.

Ali zato je potrebna *ljubav* velika ljubav, ljubav koja se živi u konkretnom životu od jutra do navečer, po primjeru Marije, Josipa s Isusom. Ta konkretna ljubav u tisućama dnevnih malih sitnih stvari — i kad mami pomažeš otrti tanjure, i kad prihvaćaš usisavač da očistiš sobu — svakog člana obitelji i sve zajedno uvodi u veliki misterij Ljubavi a da oni toga nisu ni svjesni; uvodi u misterij *caritatis, dilectionis* — ljubavi kojom je ovdje na Zemlji gorio Sin Čovječji, makar je kao dječak i mladić živio na tijesnom prostoru od nekoliko kvadrata u nazaretskoj poluspilji, kako nam danas arheološka iskapanja pokazuju Josipovu kuću koju su prvi kršćani pretvorili u prvu krstionicu, najstariji baptisterij.

Prema tome, *ljubiti*, pravo ljubiti, uvijek ljubiti, u svakom činu, misli, želji, svakog čovjeka i svako Božje stvorenje — to je *slijediti Krista* ne samo kao siromašak Franjo iz Asiza, neka redovnica u klauzuri, nego kao mati s djecom, s mužem, s kuhinjom, sa svojim poslom, kao ovaj Ivan i njegov otac. Poznata je formula po kojoj će vječni sudac izreći nad nama presudu: „Što god ste učinili jednome od ovih najmanjih, meni ste učinili“ (Mt 25, 40). Što ste učinili ovome djetetu, koje ćete kasnije nazvati Ivan, da ste ga najprije zaželjeli, da ste ga začeli, s trudom nosili, rodili, odgojili, da ste ga uvijek spremni voljeti, i onda kad je prezreo, ili točnije, nije bio sposoban shvatiti vaše savjete, pa je otišao živjeti s Andrejom, jer mu je to bilo „ugodno“; što god ste njemu učinili, meni ste učinili, i zato „uđite u veselje Go* spodara svoga!“ To je program, to je meta, to je nagrada, ali to je i načelo i kriterij — „ljubiti kao što sam ja ljubio vas!“ To je prvotno — ili primarno — naše zvanje, to je smisao života. Dubljeg smisla ovdje nemamo. To je smisao i našeg morala. Moral nema drugog smisla. Teza je jasna: *ljubav je uvjet pravoga mira*. Mir rađa radošću, donosi pravu sreću ovdje i ondje, nakon doline suza.

Još nešto. Živimo li ljubav u tom našem banalnom životu, objavljujemo svemu svijetu, a najprije ateistima, nazočnost Duha Svetoga u srcu čovjeka, onog Duha u kojem je stvoren svijet i čovjek, onog Duha u kojem je rođena Riječ Božja, onog Duha koji je vodio Sina Čovječjega kroz život do momenta „Oče, u ruke tvoje predajem duh svoj“, onoga Duha koji je na Duhove rodio Crkvu i tako ianugurirao to „novo stvaranje“ koje se događa. Isti Duh nevjerojatnom strpljivošću čeka svakoga čovjeka da na njegovu licu opazi smiješak djeteta Božjega, upravo crte Sina Čovječjega. Da, samo je jedan čovjek doista *na vlastitim nogama*, onaj koji je za nas umro i uskrsnuo, koji nam je jasno pokazao put: „Ja sam put...“ On je naš put: umrijeti i

uskrsnuti; ali uskrsnuće dolazi samo nakon smrti. Umrijeti grijehu, to je uvjet. Ivan je morao umrijeti svojoj „ugodi“. Nakon smrti, uskrsnuti na novi vlastiti život, znači u Sinu Čovječjem *ustati* na vlastite noge. To je svrha ne samo Ivanova, njegova oca ili majke nego i moja i tvoja: svih nas jednostavno.

Eto, dotaknuli smo bitne temelje na kojima se grade ljubav i mir čovjeka, obitelji, naroda i država, mir svijeta. Sve su drugo ljudska naprezanja: vrijedna, kao političko, ekonomsko, sociološko, psihološko i dubinski psihološko, psihoanalitičko i psihijatrijsko, biološko, etološko, etnološko, filozofsko i, napokon, teološko... Ipak ta čovjekova nastojanja da ostvari ljubav i mir mogu biti „grandi passus extra viam“ — veličanstveni koraci izvan puta, *sami po sebi* nesposobni da ostvare pravu ljubav i pravi mir, ako se nisu ugradili u jedini *Put*: „Ja sam put, istina i život“ (Iv 14, 6). I drugog puta nema!

Kako u obitelji izgraditi pravu ljubav i trajan mir?

Budući da u sklopu ovoga predavanja nije moguće zahvatiti sve ili mnoge dimenzije te izgradnje, ograničavam se na *jednu*, i to pod određenim vidikom. Radi se o *seksualnosti* bračnog para, seksualnosti obitelji.

Neki bračni par zna da je s *biološkog* gledišta seksualnost obilježila svaku mušku i žensku ćeliju organizma pa je čitava osoba impregnirana tom realnošću, i on se odlučio bez kontrole pustiti toj snazi onako kako se ona pojavljuje. Taj par zna da je seksualnost gledana sa *psihološkog* aspekta jedan od glavnih pokretača čovjekova dinamizma i da njezino uredno življenje obogaćuje i ozdravljuje psihi, ali oni će već *sami* definirati njezinu upotrebu. Taj par s *ontološkog* aspekta zna da se u seksualnosti krije čovjekova kreativnost za sva područja kulture i civilizacije, literature, pjesništva, glazbe, umjetnosti, iznahašća, i zato su odlučili živjeti seksualnost na svoj, originalan način... Ti su partneri na putu emancipacije od Kristova puta. Unatoč svoj njihovoj originalnosti i invencioznosti, njihova će ljubav hladiti i stagnirati, a mir će biti narušen. Zašto? Zato što seksualnost u sebi ima svoje *zakone*, i valja ih poštovati, a oni su postavljeni neovisno o Crkvi ili o bilo kakvoj autoritativnoj ljudskoj instanci. Oni koji ne poštuju te imanentne zakone seksualnosti snositi će posljedice.

Drugi kršćanski par zna da je *dijete* u obitelji znak daje čovjek pozvan da stvara ljude, u prvome redu, a ne stvari. On, dapače, vjeruje da njihova bračna ljubav sa svim tjelesnim i duhovnim dimenzijama izvire iz Božje stvaralačke ljubavi, da ta ljubav uzdiže njihovu krhku, ljudsku ljubav, s njome se na otajstven način spaja, pa je sam Bog i nazočan i aktivan na božanski način pri stvaranju svake nove ljudske osobe. Taj par vjeruje da je taj misterij, biti sustvaralac ljudske osobe sa samim Bogom stvaraoцем, „mysterium magnum“ - velika tajna, kako se izrazio sv. Pavao, da je uzvišen poziv i velika čast moći prenositi tu stvarateljsku ljubav dalje u nova bića; taj par zna da je on time odlično sredstvo u rukama samog Stvoritelja, da su upravo kao muž i žena „imago Dei“ - slika Božja, izvršitelji visokog poziva koji je sam Bog usadio u ljudsko srce i njegovu sposobnost. No taj par ima stotinu razloga da se oslobodi toga zadatka. Zapravo, on ne odobrava ni kontracepciju, a zgraža se nad abortusom, ali u krajnjoj liniji „dručkije se ne može“. I ne može, ako se čovjek prepusti samo svojim silama. Ako ne nastoji biti dijete Božje i živjeti sa svim sredstvima djeteta Božjega: molitvom, sakramentima, napose sakramentom pomirenja—ispovijeđu, svladavanjem, povjerenjem u milosrdnu Božju milost, pomoć, ljubav. Zbog

primjene kontracepcije, ljubav im se mehanizira, banalizira, gubi na svježini i poletu, postaje dosadna. Opasnost je da u takvom braku dođe do samovlada „maskulinizma“ i „feminilizma“, a uzvišeni Božji plan da še pretvori u samovladu „žudnje“. Velika je opasnost da zbog dosade dođe i do želje za promjenom partnera.

Sveto pismo, nakon pada prvog čovjeka, ističe *udaljenost* partnera, strah, dvoznačnost spolne veze: „Opazili su da su goli“ (Post 3, 7). Mjesto radosti pred nesvodivom drugojakošću drugoga (*alteritas*), kojom se Čovjek obradovao kad mu je Stvoritelj doveo družicu: „Evo kostiju od mojih kostiju i mesa od mog mesa“ (Post 2, 23), u čovjeku se pojavljuje pohota za sebičnim posjedovanjem: „Žudnja će te mužu tjerati, a on će gospodariti nad tobom“ (Post 3, 16), točno onako kako je preokao Bog majci Evi, nakon pada. Seksualni poriv, kojemu je obilježje *okrenutost* prema drugome, sada je poremećen obratnim smjerom — smjerom introverzije: mjesto da uredno traži drugoga, da se odgoji za drugoga, on se neodgojeno uvlači u sama sebe, iskoristivši drugoga. U tu su zabludu upali, ne samo stari primitivni narodi kao Kanaanci s hramskom prostitucijom, nego i oni iz visokih kultura Egipta, Babilona, Grčke i staroga Rima. Pa kada danas čitamo neke tekstove iz Ovidija, Ciceroa, Seneke, starog Katona ili Tacita, onda nam se čini kao da opisuju plodove „seksualne revolucije“ šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetoga stoljeća nakon Krista. Jer su *želja* i *ugoda* dvoznačne: istrgnute iz dostojanstva ljudske osobe, tako izolirane i tražene za sebe, gube smisao, srozavaju se na puku genitalnost, postaju mjesto raskida plodnosti od ljubavi, pokvarenosti, nekomunikabilnosti.

Treba, dalje, jasno reći da seksualnost u čovjeku po sebi, sve tamo od njegova rođenja, nije sredena. Ona je instinktivna razorna snaga, i već se dijete - prema Freudovim fazama — vlada posve instinktivno centrirajući se na seksualnost, prema pulsu koji se pojavljuje. Da bi ona postala ljudska (različita od one u kućnog psa), da bi s vremenom postala jezik zrele ljudske ljubavi, za to se hoće mnogo. Treba je srediti, odgajati i odgojiti, kontrolirati, staviti u razumske granice, kako to zahtijevaju njezini zakoni unutar dostojanstva ljudske osobe; znači, treba je očovječiti ili *humanizirati*. Ali to nije dosta: treba je obožiti ili *divinizirati*, a to može učiniti samo Bog. Treba je „spasiti“, „otkupiti“, „osloboditi“, „dovesti do dostojanstva života djeteta Božjeg“, upriličiti je prema onoj Isusa Krista, koji je *put* i *norma*. To se postiže milošću Božjom koja je uvijek spremna, ali i vlastitim treningom, dugotrajnom vježbom, koja treba da počne od najmanjih nogu da bi se na vrijeme stiglo do prave uzdržljivosti, pomalo i do same kreposti čistoće, bez obzira na to što mislio, govorio ili činio ovaj hibridni svijet u kojem živimo. Krepost čistoće — stara kao kršćanstvo i jedan od najuzvišenijih produkata kršćanstva — treba da resi sve životne dobi: djetinjstvo, dječastvo, predadolescentnu, adolescentnu, zrelu dob i starost; treba da resi sva životna stanja; predbračno, bračno, izvanbračno, udovičko; treba da resi oba životna zvanja: ženidbeni stalež i stalež posvećenog djevičanstva. To je put kojim se dolazi do ostvarenja prave ljubavi, čiste, nesebične, pa stoga i do pravoga mira, koji ne vara i nije kamufliran.

Naši suvremenici ipak kadšto intuitivno osjete gdje su prave vrijednosti. Nakon druge velike pobjede u tenisu mladog Borisa Beckera u Wimbledonu (7. srpnja 1986.), jedne njemačke novine u zaokruženoj rubrici, uz sliku mladog pobjednika, donose naslov velikim slovima „Leistung hat immer Zukunft“ — napor ima uvijek budućnost. Ispod naslova čitaju se ove riječi: „Mladi ljudi danas žele mnogo toga postići. Ah da bi se uspjelo, nije dovoljno imati samo sposobnost, nego i radost, izdržljivost, a prije svega, volju za naporom. To su dobri preduvjeti za budućnost, koja se, po tome, sama oblikuje.“ Još se ispod teksta kaže daje ovaj put borbu Borisa

Beckera na zapadnonjemačkoj televiziji pratilo 14,22 milijuna gledalaca. Pavao bi i ovdje rekao: „Mladić se borio za propadljiv pokal, a mi se kršćani borimo za nepropadljiv.“ Sve stoje vrijedno, skupo se plaća.

Ovom paralelom o mladom Beckeru i gornjim primjerima o seksualnosti u obitelji dotaknuli smo golemo poglavlje *formiranja kršćanske savjesti*, od najranije dobi do groba. Kako se rađa i kako umire moralna savjest u čovjeku? Kako na nju utječe škola, sredstva priopćavanja, zajednica, pojedinci s negativnog i pozitivnog vidika, Crkva sa svojim interventima? Kako utječu i proroci? Danas, kako smo opazili, velika opasnost prijeti ne samo od kompromisa s grupom u kojoj se živi, nego od toga da nas grupa *rašćovječi*: — sramota je u grupi tvog radnog kolektiva prihvatiti još jedno dijete, svi će ti se smijati; sramota je ne živjeti kontraceptivno, pa ako neki par ima bolje načine, mora ih sakrivati da ne bi bio izrugan; sramota je slušati institucionalnu Crkvu, jer je svi kritiziraju da je izvan konteksta potreba današnjeg čovjeka; sramota je ne biti alkoholičar, jer je to u grupi pravilo; sramota je usput i kao za slučaj „potrebe“, kad je bračni partner zapriječen ili radi promjene, ne imati u „zalihi“ nekog prijatelja ili prijateljicu, inače će te proglasiti nepraktičnim i nesnalazljivim u životu...

Ali kršćanski odgojena savjest nije *konformistička*, i ne može to biti. Kršćanin živi drukčije nego svijet. On se toga ne stidi, nego je ponosan, ne taštlim ljudskim ponosom, nego kao dijete Božje, u jednostavnosti, ali stvarno. Uostalom, kroz čitavu povijest svijeta bilo je *proroka* koji su branili svoju savjest od kompromisnog društva. Sokrat umire, jer je vjeran savjesti. Antigona, u Sofoklovoj tragediji, umire jer po savjesti ne smije slijediti zakone tiranina Kreonta nego nepisani zakon u srcu koji je ondje oduvijek usađen. Jean d'Arc umire jer slijedi unutrašnje glasove koji su jači čak i od savjeta kompromisnih teologa. I Krist i Apostoli, i milijuni kršćana radije biraju smrt negoli da postanu konformisti i tako izdaju imperativ savjesti. Teolog Dietrich Bonhoeffer umire jer se ne može složiti s Hitlerovim zakonima. Martin Luter King mora umrijeti jer kontestira američke zakone o crncima. Svi su proroci nekonformisti.

Kakve to ima veze s našom temom? Sve su to, naime, poticajni primjeri, jer prava se ljubav i pravi mir ne čuvaju atomskom bombom, konformizmom s grupom, ni novim moralom „ugode“, bio on Marcuseova ili Reichova tipa - po načelu moralnog, točnije, seksualnog „samoupravljanja“, nego se prava ljubav i pravi mir rađaju, izgrađuju i učvršćuju na strmom putu uspona u čiste sfere stanja Božjeg djeteta. U tim sferama, kao otac rasipnog sina, čeka nas Bog, da bi nam ponovno udijelio, umnožio, osigurao i učvrstio nepatvorenu ljubav i siguran mir.

Da se prošire neki od ovih vidika, preporučujem:

- S. BASTIANEL, // *carattere specifico della morale cristiana*, Cittadella, Assisi 1975.
- K. DEMMER, „Gewissen als hermeneutischer Ort sittlichen Anspruchs“, u: *Deuten und handeln. Grundlagen und Grundfragen der Fundamentalmoral*. (Stud. zur theol. Ethik - 15) Univ. Vrl. Freiburg Schweiz — Herder, Freiburg-Wien 1985.
- J. WLI*IV.H, *Lhomme debout*, DDB, Paris 1980.
- S. LYONNET, *La carità pienezza della legge secondo s. Paolo*, AVE, Roma 1969.
- J. C. SAGNE, *Per un'etica del cambiamento*, ed. Paoline, Roma 1976.
- J. C. SAGNE, // *peccato: alienazione o invito alla liberazione?*, ed. Paoline, Roma 1976.
- J. VENETZ, *Ich lasse mich scheiden. Ein Ehebuch für Fortgeschrittene*, Rex-Vrl., Luzern-Stuttgart 1985.

THE QUALITY OF LOVE - AS THE PREREQUISITE OF THE QUALITY OF PEACE

The Essential Dimension of the Wedded—Family Life

Summary

After a thorough comparison of these concepts in his lecture the author takes into consideration three points of view:

1) He gives the socio-psychological profile of the negative factors which ruin love and peace in today's marriage and family. He describes the attitude of those against change and reformists in relation to that phenomenon. He uses the analogy of abortion and nuclear war — the two greatest enemies of love and peace in today's family and world. He emphasizes the failure to recognize the moral indicative and imperative in the conceptual chaos of the moment.

2) He endeavours to indicate the fundamental psychological, philosophical and theological conditions which build love and peace in the family. He draws a comparison between the morality which does not save by itself and the faith which is served by the morality; between the humanization and its essential elements and the divinization with the characteristics of "God's child"; between "following Christ" and "living in the Spirit". From these human and Christian dimensions he deduces the building of the true love and peace in marriage and family.

3) Finally, he speaks about the method of constructing such love and peace. He takes as the woof the Christian aspect of sexuality in marriage and family, the education for sexuality in the frame of the complete person, the education of the conscience of the partner and of their children, always taking into consideration man's primary vocation for love and his secondary vocation for marriage or celibacy. He emphasizes the necessity for inconformity for today's Christian families, even, he animates the family in the sense of evangelization and prophetism, especially in the confrontation with one's own group.